

**ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIAUS
SPRENDIMAS**

**DĖL TELEVIZIJOS LAIDOJE „SAVAITĖ“ (LTV, 2007-05-06, 19.45 VAL.)
PASKELBTOS INFORMACIJOS**

2008 m. balandžio 7 d. Nr. SPR-20
Vilnius

2007 m. gegužės 18 d. žurnalistų etikos inspektorius gavo pareiškėjo Lietuvos istorijos instituto (toliau – pareiškėjas) direktoriaus A. Nikžentaičio skundą dėl televizijos laidoje „Savaitė“ (LTV, 2007-05-06, 19.45 val.) paskelbtos informacijos. Skunde pareiškėjas nurodo, kad skundžiama laida pažeidžia Visuomenės informavimo įstatymo, Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso nuostatas, laidoje paskleista informacija tendencingai siekiama pažeminti pareiškėjo dalykinę reputaciją. Pareiškėjo teigimu, laidoje svečių teisėmis dalyvavę asmenys K. Musteikis bei kultūros viceministras G. Sodeika paskelbė nepagrįstus, tikrovės neatitinkančius bei pareiškėjo reputaciją žeminančius teiginius; iš laidos turinio susidaro įspūdis, kad pareiškėjas falsifikuoja, klastoja brėžinius, kelia nepagrįstas hipotezes. Pareiškėjas prašo: 1) nustatyti televizijos laidoje paskelbta informacija padarytus Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso ir kitų teisės aktų pažeidimus, dėl jų įspėti Lietuvos televiziją; 2) pareikalauti, kad Lietuvos televizija nustatyta tvarka suteiktų pareiškėjui atsakymo teisę į paskelbtus tikrovės neatitinkančius ir pareiškėjo dalykinę reputaciją žeminančius teiginius; 3) priimtą sprendimą paskelbti „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“.

Žurnalistų etikos inspektorius pažymi, kad, vadovaujantis Visuomenės informavimo įstatymo 46 straipsnio 4 dalies 4 punktu, skundo tyrimas dėl galimų Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso pažeidimų nagrinėtinas Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijoje. Komisija šiuo klausimu yra priėmusi sprendimą.

Pareiškėjo skundą inspektorius išnagrinėjo Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų įgyvendinimo ir pagrindinių visuomenės informavimo principų laikymosi požiūriu.

Atlikdamas tyrimą dėl laidoje paskelbtų teiginių inspektorius kreipėsi į viešosios informacijos rengėjo VšĮ Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos generalinį direktorių K. Petrauskį bei laidos rengėją UAB „Spaudos televizija“ prodiuserį R. Mironą. Viešosios informacijos rengėjo paaiškinimai buvo gauti.

VšĮ Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos generalinis direktorius K. Petrauskis nurodo, kad tezės, dėl kurių paaiškinimų buvo kreiptasi, yra „Savaitės“ laidos pašnekovų citatos, kurių atitiktį tikrovei patvirtina Lietuvos Respublikos atsakingos institucijos bei oficialūs ekspertai. Minimoms citatoms atitinka visus oficialiai patvirtintus ir lig šiol galiojančius dokumentus, taip pat ir paties pareiškėjo. Paaiškinta, kad naujos pareiškėjo tezės dėl žydų kapų, paneigiančios anksčiau jų pačių pateiktas ir patvirtintas priešingas išvadas, kol kas tėra tik prielaidos, o ne oficialiai galiojantis dokumentas.

Anot viešosios informacijos rengėjo, pareiškėjas nei skundžiamoje, nei kitoje „Savaitės“ laidoje (2007-05-27) nerado argumentų, kodėl staiga pakeitė savo anksčiau pateiktą oficialią poziciją. Kilti abejonėms dėl minimų citatų atitikties tikrovei neduoda pagrindo ir Lietuvos architektų sąjungos išplatinta informacija apie paveldo ekspertų išvadas dėl žydų kapų Vilniaus sporto rūmų teritorijoje (2007-04-27). Joje pažymima, kad 1831 m. Rusijos caro įsakymu žydų kapinės buvo iškeltos į buvusias Olandų žydų kapines ir už jų iškėlimą buvo sumokėta.

Viešosios informacijos rengėjo paaiškinimuose nurodoma, kad laidoje pareiškėjo pasikeitusi pozicija buvo vizualiai iliustruota žemėlapiu ir paaiškinimais, o pareiškėjo Miestų tyrimo skyriaus vadovas Gediminas Vaitkevičius pareiškė savo poziciją dėl statybų. Po reportažo „Savaitės“ vedėjas R. Paleckis pabrėžė, kad žydų kapinių tema bus tęsiama po žydų rabinų ir ekspertų vizito į Vilnių. Laidos „Savaitė“ 2007-05-27 reportaže dar kartą buvo

pateiktos įvairiausios nuomonės dėl kilusio tarptautinio skandalo, ypač daug vietos buvo skirta pareiškėjo pozicijai.

K. Petrauskis savo paaiškinimuose taip pat atkreipė dėmesį į nagrinėjamą temą pratęsusią „TV forumo“ laidą (2007-05-28), kurioje kompetentingų valstybės institucijų ekspertai ir atsakingi asmenys dar kartą pakartojo ir konkrečiais dokumentais įrodė „Savaitės“ laidose pateiktus argumentus, tarp jų ir citatas, dėl kurių paaiškinimo į viešosios informacijos rengėją kreipėsi inspektorius.

Išnagrinėjęs pareiškėjo skundą, žurnalistų etikos inspektorius

n u s t a t ė:

Inspektorius mano, kad laidoje analizuojama tema faktologiniu požiūriu sudėtinga, tačiau dėl savo turinio neabejotinai laikytina visuomenės intereso objektu. Ši tema pagrįstai domina visuomenę, yra plačiai nagrinėta, iki šiol susilaukia atskirų valstybės institucijų, ekspertų vertinimų, visuomenės informavimo priemonių dėmesio. Laidoje analizuojama tema taip pat domisi tarptautinė bendrija, suinteresuotos atskiros tarptautinės organizacijos.

Pareiškėjas nurodo, jog televizijos laidoje „Savaitė“ (LTV, 2007-05-06, 19.45 val.) laidos korespondentė, laidoje dalyvavę kiti asmenys (K. Musteikis, G. Sodeika) paskelbė tokius nepagrįstus, neatitinkančius tikrovės teiginius: „<...> Jūs pažiūrėkit, kaip gražiai yra falsifikuojamas arba daromas išpūdis, kad pas mus buvo žydų kapinės <...>“; „Tai yra klastojimas, kad sudaryti nežinančiam ar ne visai suprantančiam brėžinius arba kartografinius duomenis, išpūdi <...>“; „<...> iš tikrųjų tai yra akivaizdi klastotė <...>“; „<...> paimti, patraukti pietų kryptimi buvusias kapines ir jas pateikti visai kitame žymiai stambesniame mastelyje tiesiai ant Karaliaus Mindaugo apartamentų ir ant upės vagos, tai <... > mažų mažiausiai yra neprofesionalu <...>“, kuriais žeminama pareiškėjo dalykinė reputacija. Pareiškėjo teigimu, jo atžvilgiu laidoje pavartoti apibūdinimai „klastotojai“, „falsifikuotojai“, „neprofesionalai“, „keliantys nepagrįstas hipotezes“ įstatymo, moralės, paprotinių normų laikymosi požiūriu akivaizdžiai pažeidžia pareiškėjo gerą vardą visuomenėje.

Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gegužės 27 d. nutarimu Nr. 669 patvirtinto Lietuvos istorijos instituto statutą, pareiškėjas yra valstybės įsteigta biudžetinė mokslinių tyrimų įstaiga, įsteigta Lietuvos kultūrai ir tarptautiniam bendradarbiavimui svarbiems ilgalaikiams tarptautinio lygio moksliniams tyrimams vykdyti. Pagrindinė pareiškėjo veikla yra moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra. Statuto 2 punkte nustatyta, kad pareiškėjas yra viešasis juridinis asmuo. Tai reiškia, kad pareiškėjas dėl savo statuso, veiklos pobūdžio gali tikėtis nuolatinio, padidinto visuomenės ir žiniasklaidos dėmesio bei kritikos jo veiklos atžvilgiu, todėl turi labiau toleruoti jo atžvilgiu pareikštą, kad ir nevisai tikslią informaciją, žinias bei nuomones.

Fizinio asmens garbė ir orumas (juridinio asmens – dalykinė reputacija, geras vardas) visuomenės informavimo priemonėse gali būti ginami tais atvejais, kai nustatoma šių reikšmingų faktų visuma: 1) žinių paskleidimo faktas; 2) faktas, jog paskleistos žinios apie pareiškėją; 3) faktas, jog paskleistos žinios yra žeminančio pobūdžio; 4) faktas, jog paskleistos žinios neatitinka tikrovės.

Kadangi garbės ir orumo, dalykinės reputacijos gynimas yra siejamas su tikrovės neatitinkančių žinių, bet ne nuomonių paskleidimu, konkrečiu atveju svarbu nustatyti, ar laidoje apie pareiškėją buvo paskelbtos žinios, ar nuomonės.

Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 33 dalyje nustatyta, kad nuomonė – tai visuomenės informavimo priemonėse skelbiamas požiūris, nusimanymas, nuovoka, supratimas, mintys arba komentarai apie bendro pobūdžio idėjas, faktų ir duomenų, reiškinių ar įvykių vertinimai, išvados ar pastabos apie žinias, susijusias su tikrais įvykiais. Kadangi nuomonė yra subjektyvi, todėl jai netaikomi tiesos ir tikslumo kriterijai. Nuomonė turi būti reiškiamą sąžiningai ir etiškai, sąmoningai nenuslepian ir neiškreipiant faktų ir duomenų.

Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 69 dalyje nustatyta, jog žinia – tai visuomenės informavimo priemonėse skelbiamas faktas ar tikri (teisingi) duomenys.

Skirtingai nei nuomonę, žinių galima patikrinti, įrodyti, ar ji teisinga, ar atitinka tikrovę.

Inspektorius pažymi, kad laidoje daugiausia dėmesio skirta aptarti pareiškėjo iškeltą prielaidą (arba hipotezę), jog Karaliaus Mindaugo apartamentai gali būti pastatyti ant išniekintų dviejų judėjų jaunuolių kapavietės. Šios prielaidos teisingumo (teisinio pagrįstumo) nustatymo klausimas yra susijęs su moksliniais (archeologiniais, istoriniais, kartografiniais ir kt.) tyrimais, be to, šis klausimas yra problemiškas. Šiuo aspektu analizuojant skundžiamoje laidoje, kitose viešosios informacijos rengėjo laidose – „Savaitė“ (LTV, 2007-05-27), „TV forumas“ (LTV, 2007-05-28) – paskelbtą informaciją, pažymėtina, kad mokslininkų požiūriai dėl senųjų (žydų) kapinių teritorijos taip pat skiriasi. Mokslininkų teigimu, tyrimų rezultatai tokioje situacijoje negali būti absoliučiai tikslūs, todėl esą natūralu, jog tokiais atvejais išvados remiasi prielaidomis arba hipotezėmis.

Kadangi pagrindinė publikacijos tema yra specialistų (mokslininkų) ginčo objektas, todėl įvertinant laidoje paskleistą informaciją svarbu nustatyti, ar ją pateikiant buvo laikytasi pagrindinių visuomenės informavimo principų, o ypač – žinios ir nuomonės atribojimo, nuomonių įvairovės bei atsakymo teisės užtikrinimo.

Inspektorius, vertindamas viešosios informacijos rengėjo paskelbtą informaciją, atsiriboja nuo fakto dėl pareiškėjo iškeltos hipotezės teisingumo (teisinio pagrįstumo) klausimo nustatymo.

Atsižvelgiant į nuomonės ir žinios esminį atribojimo elementą, laikytina, kad teiginiuose: „<...> Jūs pažiūrėkit, kaip gražiai yra falsifikuojamas arba daromas išpūdis, kad pas mus buvo žydų kapinės <...>“ bei „<...> paimti, patraukti pietų kryptimi buvusias kapines ir jas pateikti visai kitame žymiai stambesniame mastelyje tiesiai ant Karaliaus Mindaugo apartamentų ir ant upės vagos, tai <...> mažų mažiausiai yra neprofesionalu <...>“ – viešosios informacijos rengėjas pateikė laidos pašnekovų nuomones. Pirmuoju teiginiu (šis teiginys yra laidos dalyvio K. Musteikio teiginio citata) pažymima apie tai, kad pareiškėjas falsifikuoja arba sudaro išpūdį apie tai, kad konkrečioje vietoje būta žydų kapinių. Antruoju teiginiu (šis teiginys yra laidos dalyvio kultūros viceministro G. Sodeikos) pažymima apie tai, jog pareiškėjas, keldamas hipotezę dėl neva buvusioje žydų kapinių teritorijoje statomų Karaliaus Mindaugo apartamentų, neprofesionaliai rėmėsi dokumentais. Samprotavimai dėl išpūdžio falsifikavimo bei profesionalumo stokos yra subjektyvaus vertinimo dalykas, kurio teisingumo įrodyti ir pagrįsti neįmanoma.

Atkreiptinas dėmesys, kad laidoje „Savaitė“ (LTV, 2007-05-06) buvo paskelbta ne tik informacija apie pareiškėjo iškeltas hipotezes („Šiomet skandalas pasiekė apogėjų, Istorijos institutui paskelbus hipotezę, neva prabangūs apartamentai pastatyti kaip tik ant išniekintų dviejų judėjų jaunuolių kapavietės.“), bet ir teiginiai, kuriais metami konkretūs kaltinimai pareiškėjui dėl dokumento, t.y. brėžinio su kartografiniais duomenimis, klastojimo. Teiginiais: „Tai yra klastojimas, kad sudaryti nežinančiam ar ne visai suprantančiam brėžinius arba kartografinius duomenis, išpūdį <...>“ bei „<...> iš tikrųjų tai yra akivaizdi klastotė <...>“ – šiuos teiginius pateikiant konkrečiame laidos kontekste – pažymima apie sąmoningą dokumento (brėžinio su kartografiniais duomenimis) klastojimą ar perdarymą, siekiant sudaryti jo neišmanantiems asmenims klaidingą išpūdį apie iš tikrųjų egzistuojantį, tikrą dokumentą. Tai, ar pareiškėjo parengtas dokumentas yra klastotė – kaip pažymima laidoje – fakto klausimas, kurio objektyviai išnagrinėti inspektorius neturi galimybės.

Dokumento klastojimą, netikro dokumento pagaminimą, netikro ar suklastoto dokumento panaudojimą ar realizavimą baudžiamasis įstatymas apibrėžia kaip nusikalstamus veiksmus. Tai yra konstatuojamojo pobūdžio duomenys, kurių teisingumą galima pagrįsti ar įrodyti. Be to, dokumento klastojimas (falsifikavimas, padirbinėjimas) įstatymo, moralės, paprotinių normų laikymosi požiūriu visuomenėje suprantamas vienareikšmiškai neigiamai. Žinia, kad asmuo klastoja, padirbinėja ar falsifikuoja dokumentus, visuomenėje sukelia neigiamą nuomonę apie asmenį, yra akivaizdžiai žeminanti. Tokios žinios žeminantis pobūdis nenustatinėjamas. Nepaisant aplinkybės, kad pareiškėjas yra viešasis juridinis asmuo, žinia apie tai, kad pareiškėjas klastojo dokumentą, objektyviai pažeidžia pareiškėjo gerą vardą visuomenėje, todėl šioje skundo dalyje pareiškėjo argumentai laikytini pagrįstais.

Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad viešoji informacija visuomenės informavimo priemonėse turi būti pateikiama teisingai, tiksliai ir nešališkai. Įstatymas įpareigoja tiek viešosios informacijos rengėjus (įstatymo 22 straipsnio 8 dalies 1, 2 ir 4 punktai), tiek žurnalistus (įstatymo 41 straipsnio 2 dalies 1, 10 punktai) teikti teisingas, tikslias ir nešališkas žinias, kritiškai vertinti savo informacijos šaltinius, atidžiai ir rūpestingai tikrinti faktus, remtis keliais šaltiniais; skleidžiant informaciją visuomenei, neiškraipyti teisingos, nešališkos informacijos bei nuomonių ir naudoti tai savanaudiškiems tikslams; būti objektyviems ir nešališkiems, pateikti kuo daugiau nuomonių ginčytiniais politikos, ekonomikos ir kitais visuomenės gyvenimo klausimais; neskelbti nepagrįstų, nepatikrintų, faktais neparemtų kaltinimų. Šių pareigų laikytis viešosios informacijos rengėjus, žurnalistus, leidėjus įpareigoja ir Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas.

Anksčiau aptartos pareiškėją žeminančios žinios visuomenės informavimo priemonėje paskelbtos ne viešosios informacijos rengėjo, bet konkrečių laidos pašnekovų iniciatyva jų pasisakymuose. Kadangi laida „Savaitė“ (LTV, 2007-05-06) nebuvo transliuojama tiesiogiai, viešosios informacijos rengėjas turėjo objektyvią galimybę patikrinti ir įvertinti laidos pašnekovų pateiktą informaciją. Kita vertus, remiantis Visuomenės informavimo įstatymo 54 straipsnio 1 dalies 1 punktu, viešosios informacijos rengėjas ir (ar) viešosios informacijos skleidėjas taip pat turėjo teisę pasitikėti valstybės institucijų bei įstaigų, joms atstovaujančių asmenų viešai pateikta informacija. Atsižvelgdamas į tai, inspektorius konkrečiu atveju laikosi nuomonės, kad viešosios informacijos rengėjas yra atsakingas už laidos pašnekovų laidoje paskleistas žinias tiek, kiek turėjo suteikti atsakymo teisę pareiškėjui atsakyti į laidos dalyvių jam pareikštus kaltinimus dėl dokumento klastojimo.

Nors viešosios informacijos rengėjas savo paaiškinimuose nurodė, kad, be skundžiamos laidos ta pačia tema, buvo paskelbtos dar kelios laidos – „Savaitė“ (LTV, 2007-05-27) „TV forumas“ (LTV, 2007-05-28), kuriose, neva, pareiškėjo pozicijai buvo skirta ypač daug vietos, tokie paaiškinimai nepaneigia viešosios informacijos rengėjo pareigos užtikrinti pareiškėjui atsakymo teisę kiekvienu atveju, t.y. kiekvienoje atskiroje savo turiniu bei transliavimo laiku laidoje. Pažymėtina ir tai, kad viešosios informacijos nepateikė jokių paaiškinimų dėl laidos dalyvių pareiškėjui pateiktų kaltinimų dėl dokumento klastojimo.

Laidoje „Savaitė“ (LTV, 2007-05-06) viešosios informacijos rengėjas išklaušė įvairių pašnekovų, t. y. Lietuvos žydų bendruomenės pirmininko S. Alperavičiaus, UAB „Vilniaus Žalgirio dengtas plaukimo baseinas“ direktoriaus K. Musteikio (laidoje pristatomas kaip Karaliaus Mindaugo apartamentų užsakovas), Lietuvos archeologų sąjungos pirmininko K. Pempės, kultūros viceministro G. Sodeikos, Kultūros paveldo departamento direktoriaus A. Kuncevičiaus, archeologo G. Zabielos, pasisakymus dėl ginčo dalyko, taip pat ir pareiškėjo darbuotojo Miestų tyrimo skyriaus vadovo G. Vaitkevičiaus nuomonę. Tačiau iš laidos turinio matyti, kad atsakymo teisę pareiškėjui buvo užtikrinta itin formaliai – galimybė atsakyti, paneigti ar patikslinti laidoje paskelbtą informaciją, ypač dėl pareiškėją žeminančių žinių, buvo itin ribota, nepakankama.

Šiuo klausimu inspektorius pabrėžia, kad viešosios informacijos rengėjų pareiga informuoti visuomenę neapsiriboja vien surinktos, kitų asmenų (informacijos šaltinių) pateiktos informacijos paskelbimu, bet taip pat apima ir tokios informacijos kritišką įvertinimą, susilaikymą nuo nepagrįstų, nepatikrintų, faktais neparemtų kaltinimų skleidimo. Būtent šių reikalavimų, skelbdamas informaciją apie pareiškėją laidoje „Savaitė“ (LTV, 2007-05-06, 19.45 val.), viešosios informacijos rengėjas nesilaikė.

Atsižvelgdamas į tai, jog laidoje „Savaitė“ (LTV, 2007-05-06, 19.45 val.) nagrinėta tema buvo papildomai nagrinėta kitose (vėlesnėse) viešosios informacijos rengėjo laidose, t.y. „Savaitė“ (LTV, 2007-05-27) ir „TV forumas“ (2007-05-28), kuriose pareiškėjo atstovams buvo suteikta teisė dalyvauti ir išsakyti savo nuomonę skunde keliamais klausimais, pareiškėjo reikalavimas suteikti jam atsakymo teisę į paskelbtus tikrovės neatitinkančius ir pareiškėjo dalykinę reputaciją žeminančius teiginius laikytinas įgyvendintu.

Inspektorius pareiškėjo skundą pripažįsta iš dalies pagrįstu.

Žurnalistų etikos inspektorius, atsižvelgdamas į išdėstytus argumentus,
n u s p r e n d ė:

1. Į s p ė t i viešosios informacijos rengėją VšĮ Lietuvos nacionalinį radiją ir televiziją dėl Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 3 dalies, 22 straipsnio 8 dalies 2 ir 4 punktų pažeidimų, padarytų laidoje „Savaitė“ (LTV, 2007-05-06, 19.45 val.) paskelbiant informaciją apie pareiškėją.

2. V i e š a i p a s k e l b t i sprendimą „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“ ir Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos tinklalapyje.

3. I š s i ū s t i sprendimo kopiją viešosios informacijos rengėjui VšĮ Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos generaliniam direktoriui ir pareiškėjui.

Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimai gali būti skundžiami teismui per 30 dienų nuo jų paskelbimo (gavimo) dienos.

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIUS

ROMAS GUDAITIS
